

mgr Maria Górnicka

Dopuszczalność postępowania karnego skarbowego w stosunku do nieobecnych w świetle gwarancji rzetelnego procesu karnego

streszczenie

Postępowania karne wobec nieobecnej biernej strony procesu (oskarżony, podmiot pociągnięty do odpowiedzialności posiłkowej) można podzielić, po pierwsze, na postępowania, które odbywają się w całości bez jej obecności, co wiąże się z brakiem wiedzy o postępowaniu, po drugie, postępowania, w których nieobecność następuje dopiero od pewnego momentu, po trzecie, nieobecność związaną z przeszkadzaniem przez oskarżonego w procesie oraz, po czwarte, nieobecność wynikająca z niemożności percepcji lub brania udziału w procesie przy fizycznej obecności w sali rozpraw. Zaznaczyć należy, że polski ustawodawca zdecydował się na wyodrębnienie całego trybu postępowania karnego w stosunku do nieobecnych, pozwalającego nie tylko na nieobecność oskarżonego lub podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej po poinformowaniu tych podmiotów o oskarżeniu i niezbędnych pouczeniach, ale także nieobecność bez świadomości tych podmiotów o postępowaniu, jedynie w postępowaniu karnym skarbowym, uregulowanym w ustawie z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy, zabezpieczając w sposób szczególny interes Skarbu Państwa lub innego uprawnionego podmiotu publicznego.

Wobec tego, że wątpliwości budzi jedynie nieobecność oskarżonego lub podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej nieinformowanego o procesie, praca koncentruje się tylko na tym aspekcie postępowania karnego skarbowego w stosunku do nieobecnych, ale wszystkie pozostałe rodzaje nieobecności, także te wynikające z postępowania zwykłego, zostaną do niego porównane, celem zbadania miejsca postępowania karnego skarbowego w stosunku do nieobecnych pośród tych innych regulacji nieobecności, a przez to przybliżenia się do określenia karnego charakteru opisywanego postępowania. Podkreślić należy, że ścisłe oddzielenie sytuacji kiedy oskarżony i podmiot pociągnięty do odpowiedzialności posiłkowej nie są świadomi o postępowaniu i sytuacji kiedy wiedzą oni o postępowaniu, ale go unikają, może niejednokrotnie okazać się niemożliwe, w szczególności dlatego, że część regulacji jest wspólna i dlatego, że przecież nie chodzi tutaj o samą wiedzę o procesie, ale także o wiedzę o oskarżeniu i pociągnięciu do odpowiedzialności posiłkowej.

Istota postępowania karnego skarbowego w stosunku do nieobecnych polega na stworzeniu trybu szczególnego poprzez modyfikację zwykłego porządku procesowego z powodu nieobecności oskarżonego lub podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej, poprzez redukcję czynności procesowych, których nie można wykonać z powodu ich absencji, obligatoryjną obronę nieobecnego oskarżonego i obligatoryjne pełnomocnictwo nieobecnego podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej, wnioszek o wyznaczenie rozprawy oraz możliwość ograniczenia wyroku do przypadku przedmiotów.

Cel niniejszej pracy doktorskiej stanowi rozwiązanie problemu naukowego, czy w świetle gwarancji rzetelnego procesu istnienie postępowania karnego skarbowego w stosunku do nieobecnych stosowanego w całości w nieobecności strony biernej postępowania może być dopuszczalne, jaki kształt powinno ono mieć, aby takie było, czy postać ta została opisywanemu postępowaniu nadana obecnie i co należy zmienić, aby właściwa konstrukcja postępowania była w pełni realizowana. Skoro ewentualne nieprawidłowości dotyczące jednego z rodzajów nieobecności przewidzianych w postępowaniu karnym skarbowym w stosunku do nieobecnych wpływają na ocenę całego postępowania, główna teza pracy brzmi: postępowanie karne skarbowe w stosunku do nieobecnych w obecnym kształcie jest niedopuszczalne w świetle gwarancji rzetelnego procesu.

Praca została podzielona na sześć rozdziałów.

W pierwszym rozdziale dokonano próby poszukiwań karnego charakteru opisywanego postępowania w stosunku do nieobecnych. Najpierw przedstawiono regulacje nieobecności poza postępowaniem karnym skarbowym, także w ujęciu historycznym, i porównano do opisywanego postępowania. Następnie wskazano alternatywy wobec postępowania karnego skarbowego w stosunku do nieobecnych w postępowaniu karnym skarbowym. Potem postępowanie karne skarbowe w stosunku do nieobecnych zostało opisane na tle informacji o szczególnych trybach postępowania karnego. Doprowadziło to do wskazania odpowiednich klasyfikacji postępowania w stosunku do nieobecnych. Rozważania zwięździły badania dotyczące stosowania do opisywanego postępowania ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego i odrębności postępowania karnego skarbowego w stosunku do nieobecnych od postępowania administracyjnego. Stwierdzenie karnego charakteru postępowania karnego skarbowego w stosunku do nieobecnych pozwoliło na dalsze rozważania dotyczące stosowania względem tego postępowania gwarancji rzetelnego procesu.

Dopuszczalność postępowania karnego skarbowego w stosunku do nieobecnych w ewolucji prawa karnego skarbowego stała się przedmiotem drugiego rozdziału niniejszej pracy. Pokazane tutaj zostały regulacje postępowania karnego skarbowego w stosunku do

nieobecnych w ujęciu historycznym oraz aktualne względem nich przepisy aktów prawnych wyższego rzędu jako unormowania wyznaczające warunki dopuszczalności opisanych postępowań. Jednocześnie nastąpiła ocena ich zgodności, z wyłączeniem jednak obecnej regulacji, gdyż to zostało zbadane w dalszych wywodach pracy. Rozważania tego rozdziału skłoniły do refleksji nad ogólnymi warunkami zmian regulacji takiego postępowania.

Trzeci rozdział został poświęcony natomiast dopuszczalności postępowań karnych skarbowych w stosunku do nieobecnych w innych państwach Europy oraz w USA według podziału na państwa systemu prawa kontynentalnego oraz państwa *common law* na tle systemów prawnych poszczególnych państw. Postępowanie karne skarbowe w stosunku do nieobecnych w części krajów zostało wyodrębnione w osobną ustawę go regulującą, tak jak w Polsce, a w części krajów nie uregulowano go osobno, łącząc się z postępowaniem karnym lub postępowaniem administracyjnym. Opis według tej klasyfikacji pozwolił na porównanie dopuszczalności regulacji oraz odpowiedź na pytanie, jakie są trendy w tym zakresie, czy przedstawiane postępowanie jest postępowaniem nowoczesnym, a tym samym czy istnienie takiego postępowania w innych państwach usprawiedliwia utrzymywanie go w Polsce.

Stwierdzenie dopuszczalności regulacji postępowania karnego skarbowego w stosunku do nieobecnych lub proponowanie jej zmian wymaga nakreślenia wzorca prawidłowości konstruowania takich unormowań, co nastąpiło w czwartym rozdziale. Opisywana część pracy rozpoczęła się od pokazania możliwości stosowania standardów wynikających z Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r, Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 19 grudnia 1966 r. i Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. do postępowania karnego skarbowego w stosunku do nieobecnych, mimo jego skarbowego charakteru. Następnie zarysowano stanowisko Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, Komitetu Ministrów Rady Europy, Komitetu Praw Człowieka ONZ i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej względem dopuszczalności utrzymywania postępowania w stosunku do nieobecnych w świetle prawa do rzetelnego procesu, w tym w świetle istnienia zasady równości broni. Pokazano także stanowisko Trybunału Konstytucyjnego, dotyczące zgodności postępowań w nieobecności oskarżonego i postępowania karnego skarbowego w stosunku do nieobecnych z zasadą rzetelnego procesu sądowego. Pozwoliło to ustalić jaki jest standard postępowań w stosunku do nieobecnych w ramach gwarancji rzetelnego procesu.

Sprawdzenie, czy postępowanie karne skarbowe w stosunku do nieobecnych spełnia standardy prowadzenia postępowań karnych w stosunku do nieobecnych nastąpiło w piątym rozdziale. Wzięte pod uwagę zostały następujące warunki:

- konieczność istnienia interesu publicznego uzasadniającego istnienie takiego postępowania,
- wpływ wagi i specyfiki czynu na opisywane postępowanie karne,
- wymóg staranności w zawiadamianiu o procesie,
- wymóg obligatoryjnej obrony lub pełnomocnictwa,
- wymóg pouczenia o prawie do obecności,
- konieczność powtórzenia postępowania.

Wywód w tym rozdziale poprowadził do ustalenia, jaki powinien być kształt regulacji postępowania karnego skarbowego w stosunku do nieobecnych, aby stało się dopuszczalne w świetle gwarancji rzetelnego procesu.

W szóstym rozdziale sprawdzono, jak postępowanie karne skarbowe w stosunku do nieobecnych wygląda obecnie w praktyce. Nastąpiła prezentacja tego, w jaki sposób są przeprowadzane oraz na ile opisywane postępowania są inne. Informacje te zostały zebrane, po dobraniu dodatkowych kryteriów, na podstawie badań orzeczeń sądowych dostępnych w bazie portalu orzeczeń sądów powszechnych i bazie LEX.

Każdy z rozdziałów zawiera wprowadzenie do objętej nim tematyki oraz podsumowanie. W zakończeniu rozprawy dokonano syntetycznego przypomnienia głównej linii wywodu, weryfikacji postawionych we wstępie hipotez badawczych oraz przedstawienia wniosków płynących z badań.

26.05.2023r. Maria Górnika